

**Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**

Воровка М.І.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ
ДІЛОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІГОР**

Методичні рекомендації

Запоріжжя, 2006

Організація та проведення ділових педагогічних ігор: Методичні рекомендації /
Укладач М.І. Воровка. – Запоріжжя, 2006. – 47 с.

Рецензенти: **Павлютенков Є.М.** – д. пед. н., професор, завідувач
кафедри управління розвитком освіти Запорізького
обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.
Крамаренко Л.І. – к. пед. н., викладач-методист вищої
категорії, директор Нікопольського училища Криворізького
державного педагогічного університету.

У методичних рекомендаціях на підставі всебічного аналізу сутності та етапів організації і проведення ділових ігор, запропоновано комплект ділових педагогічних ігор. Матеріали можуть бути використані з метою активізації навчально-професійної діяльності студентів педагогічних навчальних закладів та для самовдосконалення вчителів. Рекомендовано для студентів педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації, вчителів, слухачів курсів підвищення кваліфікації

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (протокол № 5 від 25 травня 2006 р.)

Теоретична фізика – це дитяча гра
порівняно зі справжньою грою
звичайнісінької дитини

А. Енштейн

ВСТУП

Протиріччя між новими соціально-економічними умовами та традиційною системою педагогічної освіти вимагають пошуку нових підходів до підготовки майбутніх учителів. На це орієнтує державна національна програма “Освіта”, де наголошується, що один із головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності “підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня” [5, 8].

У Законі України “Про освіту” зазначається: “Педагогічною діяльністю можуть займатися особи з високими моральними якостями, які мають відповідну освіту, професійно-практичну підготовку, фізичний стан яких дозволяє виконувати службові обов’язки” [6, 27]. У зв’язку з цим у вищій школі особливе місце повинні займати такі форми навчання, які забезпечують активну участь у вирішенні проблем кожного студента, підвищують авторитет знань та індивідуальну відповідальність кожного за результати навчальної праці. Ці завдання можна успішно вирішувати через технологію ігрових форм навчання.

Аналіз поведінки студентів під час педагогічної практики та випускників вищого педагогічного навчального закладу показав, що вони, маючи гарну теоретичну підготовку, слабо підготовлені до практичної діяльності в реальних умовах. Їм дуже складно аналізувати різноманітні педагогічні ситуації при плануванні та організації навчально-виховної діяльності, прийнятті ефективних професійних рішень. Все це збільшує у часі процес професійного й соціального становлення особистості, збільшує період адаптації молодого спеціаліста в умовах практичної діяльності.

Ігрові форми навчання дають можливість використати всі рівні засвоєння знань - від репродукційної діяльності через перетворювальну, до головної мети - творчо-

пошукової діяльності. Творчо-пошукова діяльність виявляється більш ефективною, коли їй передують відтворювальна та перетворювальна діяльність, у ході якої студенти засвоюють прийоми навчання.

Ділова гра є тим дидактичним засобом, який інтенсифікує процес навчання й тісно пов'язує його з практичною діяльністю. Завдяки їй можливо задати навчанню предметний та соціальний контексти майбутньої професійної діяльності і тим самим змодельовати більш відповідні, порівняно з традиційним навчанням, умови формування особистості спеціаліста [2]. Багато авторів підкреслюють, що сутність ділової педагогічної гри полягає у творчій діяльності її учасників, яким необхідно віднайти проблему та способи її вирішення. Непередбачуваність ділової гри робить її специфічним засобом пізнавальної діяльності. Крім того, ділова гра може виконувати особливу роль підсилення пізнавального інтересу, полегшення складного процесу навчання, прискорення розвитку й становлення майбутніх спеціалістів.

Проблема застосування ігрових форм навчання є однією з найактуальніших і для вищої школи. Оскільки протиріччя між новими соціально-економічними умовами та традиційною системою педагогічної освіти вимагають пошуку нових підходів до підготовки майбутніх учителів, розробка цієї проблеми повинна сприяти активній підготовці молодих фахівців педагогічних вищих навчальних закладів до роботи в школі.

РОЗДІЛ 1. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВИХ ІГОР

Ділова гра – імітаційне моделювання процесів педагогічної дійсності та ігрове моделювання професійної діяльності задіяних у ній людей, що здійснюється в умовних ситуаціях і пов'язана з управлінням навчально-виховним процесом.

Процес організації та проведення ділової педагогічної гри здійснюється у декілька етапів (рис.1):

I. Діагностування – виявлення необхідності використання ділових педагогічних ігор на заняттях (аналіз змісту навчального матеріалу, визначення рівня підготовки студентів, готовності викладача, порівняльний аналіз методів навчання).

На етапі аналізу змісту навчального матеріалу виявляється його специфіка щодо ділових ігор (важливість, проблемність, практичне значення тощо).

Визначення рівня підготовленості студентів передбачає не лише виявлення викладачем рівня їх навчальної підготовки за матеріалом, що розглядається, але й готовності студентів до ділових педагогічних ігор (уміння самостійно аналізувати й вирішувати проблеми, що виникають, проявляти ініціативу, творчість, ефективно працювати у групах тощо).

Після цього у групах проводиться попередня робота, спрямована на формування єдиного інтересу гравців, адекватності сприйняття ігрової діяльності, правильний розподіл ролей і функцій між учасниками з метою попередження негативних наслідків ігрової діяльності (емоційних зривів, взаємного непорозуміння гравців). Вона полягає, на думку Я.М.Бельчикова й М.М.Бірштейн, у такому [1, 30-31]:

- вивченні психологічних особливостей та професійних властивостей особистості кожного гравця;
- підборі групи з максимально психологічною сумісністю;
- призначенні неформальних лідерів груп формальними;
- розподіл ігрових функцій з урахуванням професійної компетентності та індивідуальних інтересів кожного;
- формування ще до проведення ділової гри комунікативних умінь та навичок;

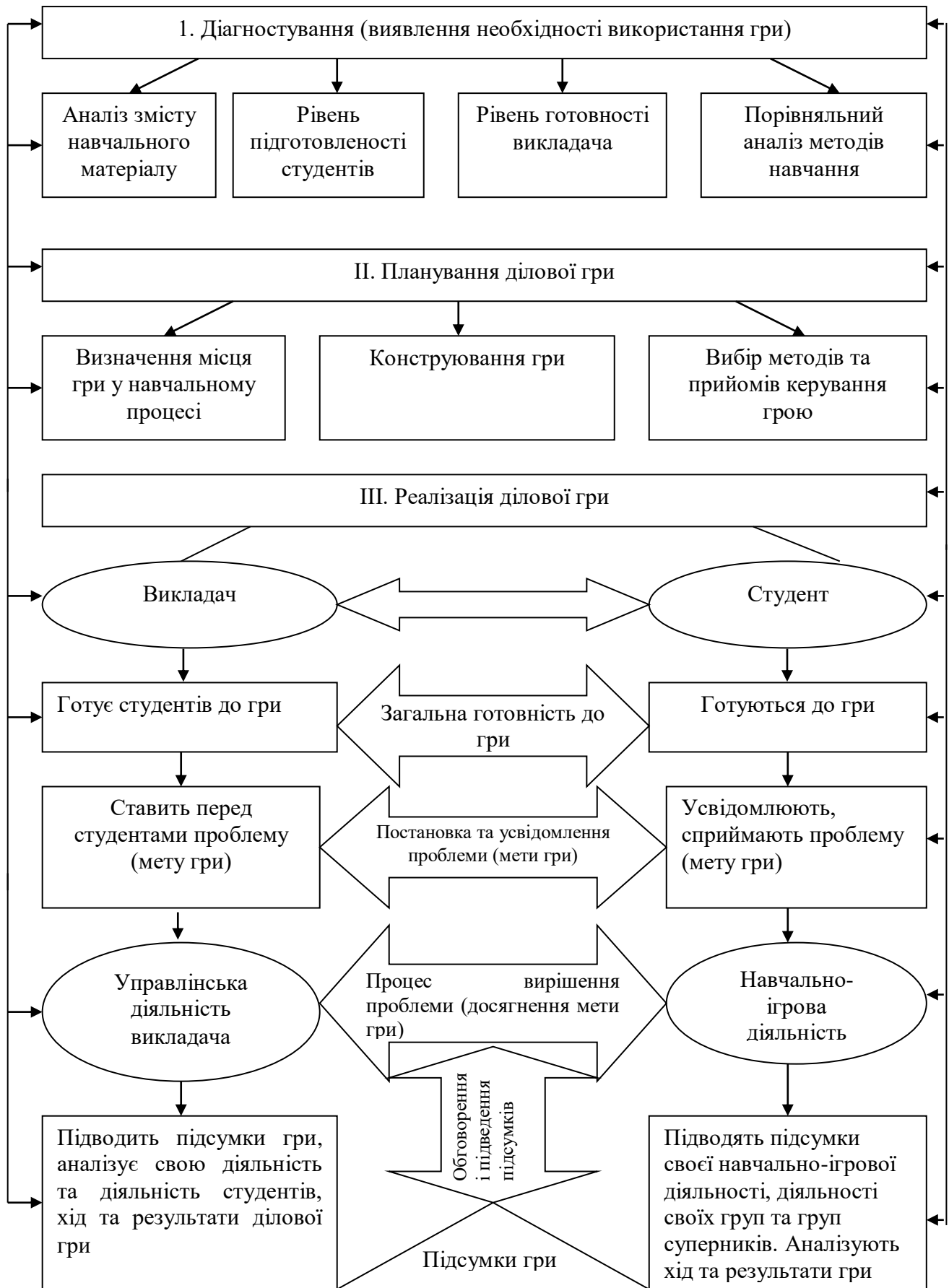

Рис. 1. Структура організації та проведення ділової педагогічної гри

- встановлення контактів з формальними лідерами груп з метою опосередкованого впливу на учасників гри.

Рівень готовності викладача являє собою ступінь оволодіння загальною методикою організації й проведення гри, включаючи її навчально-матеріальне забезпечення.

Успіх гри, підкреслює П.М.Щербань, вирішальним чином залежить від викладача – його наукової ерудиції, професіоналізму, досвіду, комунікабельності, організаторських здібностей. Під час гри позиція викладача набагато вигідніша, ніж на традиційному занятті, що підвищує його авторитет в очах студентів. Найвідповідальнішим моментом для викладача є розбір гри, коли він має виявити кваліфікованість, переконливість і тактовність. На жаль, далеко не всі педагоги вищої школи здатні провести гру одразу на високому рівні.

Головне завдання викладача – зацікавити студентів грою, надихнути їх на творчість. Його дії в процесі гри не можуть бути строго регламентованими. Можна вказати тільки загальні положення, основні функції викладача, глибину розуміння проблеми, спостереження за ходом гри, виконання її правил, коригування руху команд до поставленої мети, підтримку емоційної та вольової орієнтації студентів на вирішення проблеми, оцінку навчально-ігрових взаємодій учасників.

Більш конкретну характеристику цих положень наводить П.М.Щербань:

1. На відміну від репродуктивних форм навчання, під час гри неприпустимі стосунки “викладач-студент”, що здебільшого будуються на авторитаризмі викладача. У грі викладач має створити у групі атмосферу довіри, впевненості вихованців у власних силах, можливості досягнення поставленої мети.

2 Викладач не повинен переривати студента, який виконує роль у грі, зауваженнями на зразок “виправте помилку”, “зачекайте, ви неправильно сказали” тощо, адже вони деморалізують учасників гри, знижують її темп, перетворюють на звичайне заняття й призводять до того, що студенти втрачають до неї інтерес. У процесі гри за діями та мовою студента спостерігають опоненти, рецензенти, арбітри або експерти з числа студентів, які аналізують усе побачене у своїх виступах під час творчої дискусії.

Роль викладача полягає в тому, щоб здійснювати контроль за правильністю дій учасників гри, фіксувати для себе найбільш вдале виконання ролей та типові помилки в діях і мовленні студентів, і тільки потім, підводячи підсумки, звернути увагу, підказати або пояснити, як треба діяти в тій чи тій ситуації.

Оскільки викладач також нібито бере участь у грі, часто виступаючи її керівником або ведучим, він має уникати менторського тону й заохочувати студентів до активної діяльності. Отже, викладач – режисер, а студенти – актори.

3. Як уже зазначалось, однією з особливостей гри є її колективний характер: студенти спілкуються на професійному рівні, обмінюються думками, ідеями, фактами. Тому завдання викладача – заохочувати таке співробітництво, підвищувати рівень професійно-педагогічної підготовки студентів. Він має бути уважним, уміти спостерігати й бачити кожного студента, не допускати виникнення конфліктних ситуацій, формувати в майбутніх вчителів основи педагогічної культури й педагогічної етики.

4. Поки студенти ще не призвичаїлися до навчально-педагогічних ігор, викладач – і ведучий, і суддя, й учасник, однак згодом він має якомога більше ініціативи надавати студентам. Поступово роль ведучого можна пропонувати найактивнішим із них, а в не дуже складних іграх – усім по черзі.

Проте є ігри, які передбачають уточнення, вироблення творчих рішень тощо, тому їх ведучим може бути лише викладач. Це сприятиме подальшому зміцненню його авторитету й підтриманню інтересу до гри студентів.

5. Будь-яка гра, пропонована викладачем, має бути глибоко продумана й добре підготовлена. Він зобов'язаний заздалегідь провести консультацію за темою гри, дати короткі інструктивні настанови виконавцям ролей і порекомендувати необхідну літературу.

Не можна спрощувати гру, відмовлятися від наочності, недбало ставитися до реквізиту тощо. Викладач має знати, які ігри студентам більше до вподоби, і створювати разом з ними нові.

6. Треба обов'язково враховувати рівень знань і професійно-педагогічної підготовки студентів, звертати увагу на грамотність і професіоналізм їхнього

мовлення, що надзвичайно важливо для підготовки майбутніх учителів [13, 52-53].

Для ігрових методів характерні певні особливості, що відрізняють їх від традиційних: [12, 6]

- наявність ігрових моделей об'єкта, процесу або діяльності;
- активізація мислення й поведінки;
- високий рівень задіяності у навчальному процесі;
- обов'язковість взаємодії учителів між собою та навчальним або програмовим матеріалом;
- посилення емоційності, творчий характер заняття;
- самостійність у прийнятті рішення;
- бажання набути вмінь і навичок за відносно короткий термін.

II. Планування ділової педагогічної гри полягає у визначенні її місця у навчальному процесі; виборі теми заняття, на якому буде проводитися гра; формулюванні мети гри; визначенні, на якому етапі заняття можна використовувати ділову гру. Конструювання гри. Вибір методів і прийомів керування грою.

Викладач, визначаючи місце гри в навчальному процесі, з'ясовує, з яким курсом і групою, при вивченні якої теми проводити ту чи іншу ділову гру. Наприклад, ділову гру "А.С.Макаренко вчора й сьогодні" [4], найкраще проводити під час вивчення студентами курсу "Історія педагогіки" після ознайомлення з темою: "Життя, освітня діяльність та педагогічні погляди А.С.Макаренка".

Основні цілі ділових педагогічних ігор повинні відповідати навчальним цілям заняття, на якому проводиться гра. Ділова гра може бути використана при актуалізації попередніх знань, засвоєнні нових понять і способів дій, формуванні вмінь та навичок, що дає змогу виділити активізувальні, формувальні й узагальнювальні види ігор. При цьому цілі гри повинні бути сформовані належним чином і служити орієнтиром викладачеві та учасникам гри.

Мета ігрової діяльності триєдина [11, 10]:

1. Отримання знань і навичок для майбутньої професійної роботи.
2. Оцінка себе в ролі, що виконується.
3. Перемога у змаганні.

На етапі конструювання гри здійснюється вибір проблемного змісту з навчального матеріалу заняття і формулювання на його основі навчальної проблеми (задачі) або сукупності проблем для створення ігрового конфлікту. Проблемний зміст може бути задано у вигляді системи конкретних ситуацій або задач, що містять протиріччя, надмірні або неповні дані, неявно представлені альтернативи вибору; ситуації, що вимагають прийняття рішень, але вирішувані тільки за умови породження альтернатив дій, яких бракує.

Виходячи із поставлених цілей гри і навчальної проблеми, вибирається або створюються найбільш прийнятний варіант ділової педагогічної гри. Викладачем визначається сюжет гри, її тривалість, склад гравців, їх завдання й ролі, послідовність подій і структура навчально-ігрових взаємодій (процедура гри). Встановлюються правила, визначаються критерії оцінки ефективності навчально-ігрової діяльності (групові та індивідуальні), створюються провідні вказівки для ведучого і учасників гри, підбираються необхідне обладнання й відповідні засоби гри. При цьому враховуються індивідуальні особливості й можливості кожного конкретного гравця, а також групи. Викладач пояснює студентам задум гри, а також досить детально розповідає про стадії та послідовність їх проведення. Він повинен розподілити ролі між учасниками гри й детально пояснити правила гри, а також надати кожному з учасників гри інструкцію про те, яким чином необхідно діяти при виконанні тієї чи іншої ролі. Оскільки педагогічна гра моделює реальну взаємодію між учителем та учнями, то головним питанням, яке повинен вирішити для себе організатор гри – це питання про зміст та характер цієї взаємодії, тобто слід чітко уявити операційну структуру діяльності кожного з учасників гри, заклавши її у інструкції.

Для досягнення поставлених цілей гри викладач визначає оптимальне поєднання педагогічних методів і прийомів управління нею. Як основні методи у грі можуть використовуватися бесіда, дискусія, лекція, робота з книгою, контрольні завдання тощо.

Розглянемо необхідні прийоми керування грою, що використовує викладач.

1. Підготовчі прийоми:

- інтерпретація навчального матеріалу (Яка Ваша думка? Обґрунтуйте свій погляд! Доведіть, що...);

- домислення деталей, подій або обстановки (Чи може..? Що необхідно було зробити..? Які обставини могли вплинути на хід аналізованих подій?);

- рольове програвання матеріалу, що вивчається.

2. Прийоми поведінки та гри (організація й стимулювання ігрових взаємодій студентів):

- прийоми інструктування (підготовка студентів до гри – повідомлення їм правил ігрових дій і вимог до гравців, загальна характеристика ролей, імітованого середовища тощо).

- прийоми активізації ігрових сторін (орієнтація студентів на ігрову поведінку, “перехід” в імітоване середовище, висловлювання позитивного ставлення до того, що відбувається, визнання ігрової ролі, заохочення, схвалення, критичне зауваження, гумор, спонукання);

- прийоми корекції поведінки ігрових сторін (зауваження, підказка, повернення до попередньої думки, нагадування про аналогічні ситуації, додаткові запитання, підтримка, захист ролі);

- прийоми поетапної і підсумкової оцінки.

3. Когнітивно-ігрові прийоми:

- прийоми, що сприяють перевтіленню при виконанні ролі;

- прийоми корекції ролей (підказка, питання-зауваження, підтримка-захисний образ).

III. Реалізація ділової педагогічної гри.

Ознайомлення студентів з особливостями організації й проведення ділової гри, встановлення порядку вирішення проблем відповідно до варіанту і правил гри. Визначення характеру педагогічної гри – за рівнем складності самої гри (кількість учасників, тривалість у часі, складність самої задачі), за ступенем проблемності вирішуваної задачі (протиборство учасників, конфліктність ситуації), за ступенем імпровізації учасників гри (від жорсткого обмеження дій до вільної імпровізації).

Постановка проблеми (цілей гри) викладачем.

Процес вирішення проблеми (індивідуальний і груповий), досягнення цілей гри.

На цьому етапі відбувається обговорення й підведення підсумків ділової педагогічної гри. Викладач або журі на основі критеріїв оцінки ефективності навчально-ігрової діяльності аналізують роботу учасників гри. Одночасно з цим викладач та студенти підводять підсумки своєї індивідуальної навчально-ігрової діяльності, діяльності своїх груп і суперників, аналізують хід гри і її результати. Як зазначає О.Пометун, аналізуючи власні реакції та реакції партнера, учасник змінює свою модель поведінки і свідомо засвоює її...[8, 22].

Одним із складних і важливих моментів здійснення ділової гри є вироблення загальних критеріїв оцінки навчально-ігрових взаємодій. На нашу думку, ефективність навчально-ігрових взаємодій учнів можна оцінювати за такими загальними критеріями:

1. Ефективність сформованого учасниками гри рішення.

Тут враховуються:

- Подання рішень до вказаного терміну. Вступ до системи оцінювання вказаної оцінки дисциплінує й стимулює гравців, сприяє дотриманню часового графіка проведення гри. Систему стимулювання необхідно розробляти для кожної гри, передбачаючи такі моменти та умови:

- оцінку глибини психолого-педагогічних знань;
- визначення правильності виконання ролі й ефективності взаємодії з іншими учасниками гри;
- прийняття оптимальних практичних рішень і внесення конкретних пропозицій відповідно до розглядуваної проблеми;
- надання заохочувальних балів за активну участь в обговоренні дій інших учасників гри;
- застосування штрафних санкцій за низьку якість знань, несерйозне ставлення до ролі, прийняття формальних рішень і вироблення некваліфікованих рекомендацій [13, 37].

Необхідно схарактеризувати способи оцінки якості рішень (найчастіше у

балах), пояснити кожному учасникові гри, за що його заохочують або штрафують (бажано навести в додатку шкалу стимулів), а також правила підрахунку результатів гри в цілому.

- використання під час вироблення рішень рекомендованих (обов'язкових) прийомів, способів і методів. Завдання цієї оцінки – зорієнтувати учасників гри на більш глибоке вивчення теоретичних розділів педагогіки, за якими проводиться ділова гра;
- наявність у прийнятих рішеннях елементів новизни, оригінальності, які б забезпечували більш ефективне виконання запланованих робіт;
- врахування під час прийняття рішень тих обмежень, які вимагаються конкретною діловою грою;
- раціональність прийнятого рішення;
- наявність і кількість помилок у рішенні;
- коригування рішень ігровими групами до початку їх обговорення, доопрацювання та виправлення помилок за вказівкою керівника гри;
- грамотність оформлення рішень.

2. Міжгрупова взаємодія учасників гри.

- швидкість прийняття рішень;
- кількість і якість внесених контрпропозицій за рішеннями, прийнятими іншими ігровими групами;
- аргументованість під час захисту своїх рішень;
- “борги”, тобто звернення до інших ігрових груп по додаткову інформацію, матеріальні й трудові ресурси для виконання запланованих робіт, а також аналогічна “допомога” іншим групам відповідно до їх запитів;
- узгодження узагальненого (ігрового) рішення;
- підсумки змагальної діяльності однойменних груп (або окремих учасників, які виступають в однакових ролях);
- профіль, спрямованість і зміст міжособистісного спілкування учасників гри.

3. Взаємодія учасників гри всередині ігрових груп.

Відзначимо такі форми внутрішньогрупової взаємодії, які підлягають оцінюванню:

- “внутрішні” заохочення – заохочення капітанами ігрових груп своїх гравців за внесені пропозиції;
- різноманітні види “внутрішніх” (у межах однієї ігрової групи) позик матеріальних засобів і особистого складу;
- нарахування премій і штрафів верхніми ланцюгами ієрархічної структури групи за, відповідно, дострокове виконання й невиконання запланованих робіт – також у межах однієї ігрової групи;
- взаємодія ланок (розрахунків) ігрової групи при пошуку та виявленні помилок у рішенні.

4. Особистісні риси учасників гри.

Оцінювання особистісних рис учасників (моральних, ділових, психо-фізичних) є найбільш складним і найменш відпрацьованим з усіх питань, пов'язаних зі складанням систем оцінювання. За результатами оцінювання деяких ігор можна сказати, що відносно об'єктивно вдається оцінювати такі особистісні аспекти діяльності учасників гри:

- ерудованість і принциповість;
- уміння аргументувати свої рішення й відстоювати їх, що найбільш яскраво проявляється на етапах обговорення рішень;
- уміння використовувати необхідну навчальну літературу, довідкові матеріали, зокрема так звану “платну” інформацію, яка надається керівництвом гри її учасникам за певну кількість штрафних балів. Уведення системи оцінювання дає змогу враховувати такі характеристики учасників, як уміння прийняти обґрунтовані рішення, здатність відмовитися від волонтаристських підходів тоді, коли наявної інформації не вистачає для прийняття обґрунтованого рішення;
- схильність керівника до ризику – ця риса найповніше може проявитися в розряді “внутрішніх” заохочень у поєднанні зі штрафом за необґрунтоване заохочення;
- чесність, дисциплінованість, ініціативність, старанність та ретельність;
- методична майстерність, уміння керувати групою та працювати у ній.

Оцінки цих властивостей, як правило, ґрунтуються на евристичних засадах, критерії оцінювання не формалізуються. У деяких педагогічних іграх для

оцінювання можуть бути використані спеціальні анкети, які учасники гри отримують і заповнюють на початку та в кінці гри.

Загалом, результативність навчально-ігрової поведінки можна оцінювати за трьома основними напрямками:

- а) які дії студентів сприяли вирішенню поставленої проблеми?
- б) який результат колективних зусиль учасників гри?
- в) який індивідуальний внесок кожного учасника гри?

Важливо, щоб оцінювання за приведеною системою критеріїв проводили не тільки педагог-організатор гри і журі, але, за необхідності, для отримання більш об'єктивної оцінки результатів гри, і самі команди. Підсумовуючи гру, інтегруючи та диференціюючи всю оцінну інформацію, яка надійшла щодо діяльності ігрових груп та окремих її членів, керівник повинен:

1. Оцінити найбільш значущі результати, досягнуті студентами при вирішенні проблем.
2. Критично проаналізувати, прокоментувати та узагальнити висловлювання учасників гри.
3. Викласти свій погляд на процес і результат вирішення проблеми.
4. Просумувати бали, отримані командами у ході гри, й назвати переможців.

Основними критеріями оцінювання ефективності ділової гри можуть бути такі:

- досягнення поставлених цілей процесу навчання, до якого включена педагогічна гра;
- наявність високих показників навчальної діяльності (кількісних і якісних);
- досягнення високого рівня реалізації самої гри;
- оптимальний, економний, інтенсивний, продуктивний і результативний характер ділової гри порівняно з іншими методами, формами й засобами навчання;
- наявність у ділової педагогічної гри відмінних від інших форм та методів навчання можливостей, що дають змогу формувати ті знання, уміння й професійні риси, які не можуть відпрацьовуватися іншими методами та формами навчання (винятковість і незамінність ділової гри в окремих випадках);
- оптимальне поєднання ділової педагогічної гри з іншими методами, формами й

засобами навчання;

- експертна оцінка ділової педагогічної гри.

Таким чином, ми визначили й коротко розкрили основні складові методики здійснення ділової гри, якою повинен оволодіти педагог, що вирішив включити в систему навчання окремі ігри або їх комплекс.

Однак, як уже підкреслювалося раніше, жоден метод, форма або засіб, у тому числі ділові ігри, не можуть претендувати на абсолютну універсальність і будуть забезпечувати найбільший ефект тільки в продуманому, оптимальному поєднанні з іншими методами, формами й засобами традиційного й активного навчання.

РОЗДІЛ 2. ДІЛОВА ПЕДАГОГІЧНА ГРА “ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНСИЛІУМ”

I. Призначення та мета гри

Ділова гра “Педагогічний консиліум” проводиться зі студентами педагогічних навчальних закладів різних рівнів акредитації, вчителями та слухачами курсів, що підвищують свою кваліфікацію при інститутах післядипломної педагогічної освіти. Гра призначена для закріплення знань студентів з курсу “Педагогіка” та оволодіння методикою індивідуальної роботи з педагогічно занедбаними дітьми.

Мета гри:

1. Виробити у студентів практичні навички роботи з педагогічно занедбаними дітьми.
2. Сформувати вміння наукового аналізу конкретних ситуацій та прийняття рішень.
3. Перевірити рівень кваліфікації студентів в організації та проведенні індивідуальної роботи з учнями.

II. Організація заняття

У діловій грі беруть участь академічні групи. Зі складу учасників гри формуються підгрупи, бригади по 4-5 чоловік та арбітраж (3-4 представники). У

кожній бригаді обираються бригадири, які організують усю її роботу відповідно до встановлених функцій (додаток 4, 5). Керівну роль виконує викладач, ігротехнік (додаток 7).

III. Критерії оцінювання учасників гри

В ігровому занятті використовується бальна система оцінювання діяльності учасників, яка дає змогу оцінювати якість відповідей та прийнятих рішень (додаток 8). У розробленій системі стимулювання для кожного структурного елемента запропоновано склад оцінних характеристик та відповідні їм норми премій та штрафів. Оцінні характеристики диференційовані за змістом та особливостями роботи на різних етапах ігрового заняття.

IV. Вихідні дані

Вихідними даними є характеристики учнів (додатки 1, 1.1) та виписка із щоденника педагогічних спостережень (додаток 2).

V. Процес ігрового заняття

Процес гри складається з етапів, які послідовно реалізуються.

1. Етап підготовки до гри.

А. Організаційний момент.

Інформування учасників про мету й завдання ігрового заняття. Створення бригад, обрання арбітражу та бригадирів. Ознайомлення учасників з їх функцією, системою стимулювання, часовим режимом.

Б. Актуалізація знань.

Бригадири з пакету питань (додаток 17) беруть по одному, радяться із членами бригади і дають відповіді. Кожна відповідь може бути доповнена іншими членами бригад. Відповіді та доповнення оцінюються арбітрами (додаток 9).

2. Етап самостійної роботи бригади з вирішення завдань.

Учасники гри отримують завдання (додаток 3), знайомляться з вихідними даними (додатки 1, 1.1, 2), складають необхідну письмову документацію (додаток

12), здають її для оцінювання арбітрам, які фіксують результат і повертають матеріал розробникам. У випадку необхідності учасники гри можуть скористатися рекомендаціями (додаток 16) та банком знань (додаток 15). Гравці готують до виступу одного з учасників бригади, який захищатиме розробку, запропоновану бригадою.

3 етап. “Педагогічний консилиум”.

Шляхом жеребкування визначається послідовність та зміст виступу бригад на консилиумі. Перший доповідач обґрунтовує розроблені бригадою методичні рекомендації з виховання особистості.

Після першого виступу, доповнень, пропозицій і спростувань виступають учасники інших бригад. Керівник гри повинен підтримувати дискусію, яка виникає у процесі обговорення питань. Арбітраж фіксує всі виступи у протоколах (додатки 10 та 13), оцінює, підраховує бали за всіма етапами гри кожної бригади (додаток 11).

4. Етап аналізу рішень, підведення підсумків.

У ході аналізу вказується на найбільш характерні помилки, яких припустилися учасники гри. Зачитуються методичні рекомендації, підготовлені групою у ході педагогічного консилиуму. Оцінюються робота кожної бригади, бригадирів, окремих членів бригади.

Після цього оголошуються результати роботи кожної бригади, визначається переможець. Керівник гри оцінює роботу арбітражу.

Додаток 1
Вихідні дані

Характеристика
на Волощука Андрія Миколайовича,
учня восьмого класу гімназії II-III ступенів

Волощук Андрій Миколайович – єдиний син у напоказ щасливої родини. Батько – підприємець, мати – вчителька. З дитинства хлопець був свідком частих сварок між батьками. Матеріально-побутові умови родини задовільні. Хлопець має

комп'ютер, мобільний телефон, музичний центр тощо. Мати завжди виконує примхи сина: купує модний та дорогий одяг, потайки від батька дає гроші, не запитуючи, на що син їх витрачає. Вибачає та виправдовує грубість сина негативним впливом вулиці. Батько байдужий до долі сина, епізодично бере участь у його вихованні (карає за погану поведінку та оцінки), а потім надовго перестає цікавитися справами сина.

Порушення поведінки почалося з першого класу. Незважаючи на гарні розумові здібності, Андрій вчиться погано. Побоюючись покарання за погані оцінки, тікав з дому, прогулював шкільні заняття. Читає мало. Мовлення бідне. Гарна механічна пам'ять. Не любить займатися фізичною працею та спортом. Захоплюється музикою (добре знається на репі).

Грубий та зарозумілий з дорослими. З боку хлопця мали місце бійки, в основному з однолітками, до яких він жорстокий та агресивний. Юнак завжди прагнув лідерства. До навчання ставиться байдуже, у той же час може проявити наполегливість у досягненні своєї власної мети. Якщо якась справа його цікавить, він завжди її доводить до логічного завершення.

Додаток 1.1

Характеристика на Шмальову Олену Вікторівну, ученицю восьмого класу гімназії II-III ступенів

Батько – лікар-стаматолог, мати – архіваріус. Батьки користуються повагою дітей, але через велику завантаженість на роботі приділяють їх мало уваги. Олена допомагає матері по господарству, доглядати за молодшим братом. Батьки не контролюють режим дня дітей, підготовку до уроків.

У початковій школі дівчинка вчилася на “відмінно”. Була лідером у класі. Після закінчення початкової школи перейшла для подальшого навчання у гімназію. До успіхів у школі не байдужа. Впевнена, що знання знадобляться у майбутньому. Працьовита.

На відміну від своїх однокласниць, не відвідує дискотек, не користується косметикою, не зустрічається з хлопцями. У класі з усіма підтримує рівні стосунки.

Додаток 2

Виписка із щоденника психолого-педагогічних спостережень

20 січня. Учні 8 “б” класу вийшли після уроків зі школи. На вулиці падав сніг. Діти почали жартома гратися у сніжки. Невдовзі учні всього класу почали закидати сніжками одну з учениць класу, Шмальову Олену. Дівчинка спочатку закривала своє обличчя руками, згодом портфелем. Але однокласники продовжували “наступати”. Таким чином дівчину було загнано у куток школи. З трьох сторін її оточили високі стіни, а вихід з “кам’яного мішка” їй заступили однокласники. Оленка самотньо стояла перед ними. У цей час до неї підійшов Волощук Андрій і почав жорстоко бити. Жоден із присутніх не покликав на допомогу, не спробував зупинити Андрія, навіть ніхто не пішов з місця подій. Весь 8 “б” стояв і “милувався” видовищем. Тільки коли дівчинка втратила свідомість, діти розійшлися по домівках. Оленка потрапила до лікарні.

22 січня. Батько Олени Шмальової, дізнавшись, хто покалічив його доньку, приходить до школи. Він услідкував Волощука Андрія у шкільному туалеті і жорстоко побив. Хлопець зі струсом мозку потрапив до лікарні.

23 січня. Мама Андрія, вона ж учителька цієї гімназії, подає позов до районного суду на батька Олени.

25 січня. Відбувається зустріч між батьками родин Волощуків та Шмальових. Останні у розмові повідомляють про те, що це дійсно батько Олени побив їх сина. Але оскільки свідків цього інциденту немає, то у суді це довести буде вкрай важко. При цьому Шмальови зазначили, що свідків побиття їх дитини Андрієм більше ніж достатньо. Тому вони радять Волощукам забрати позов до суду.

26 січня. До гімназії приходять журналісти. Директор навчального закладу відмовляється вести з ними розмову. На одне запитання: “Що Ви можете сказати

про події, які відбулися у Вашій гімназії?”, директор дала відповідь: “У нас нічого не трапилося, ми працюємо у нормальному режимі.”

Журналісти відвідали 8 “б” клас і поставили дітям декілька запитань:

1. Вам особисто ця дівчина зробила щось погане?

Відповідь декількох однокласників: “Ні, нічого”.

2. Чому Ви так вчинили?

Відповідь однокласників: “Не знаємо!”

3. Що стало причиною того, що трапилось?

Відповідь одного з учнів: “Я точно не знаю, але говорять, що Олена не дала списати Андрію задачу на контрольній роботі з математики.”

Слід зазначити, що серед учителів гімназії 8 “б” клас не вважається “важким”. Діти в класі переважно виховані, доброзичливі, непогано навчаються. Конфліктні ситуації з погляду зору психологічних досліджень, проведених психологом, трапляються нечасто.

Додаток 3

Завдання до вихідних даних

Завдання для бригади №1.

1. Складіть психолого-педагогічну характеристику на Волощука Андрія з позиції батьків хлопця.

2. Уявіть, що Ви батьки Андрія. Якими б були Ваші дії у цій ситуації? Відповідь обґрунтуйте.

3. Розробіть методичні рекомендації щодо психолого-педагогічного впливу на Андрія з боку батьків хлопця.

4. Підготуйте для участі у грі “батьків Волощука Андрія” та бригадира.

5. Запропонуйте методичні рекомендації щодо впливу на колектив класу.

Завдання для бригади №2.

1. Складіть психолого-педагогічну характеристику на Шмальову Олену з позиції батьків дівчини.

2. Проаналізуйте дії батьків Олени. Якими були б Ваші дії у подібній ситуації? Обґрунтуйте відповідь.

3. Розробіть методичні рекомендації для батьків Олени щодо психолого-педагогічного впливу на дівчину.

4. Підготуйте для подальшої участі у грі “батьків Шмальової Олени” та бригадира.

5. Запропонуйте методичні рекомендації щодо впливу на колектив класу.

Завдання для бригади №3.

1. Враховуючи результати подій, психологічні особливості дітей підліткового віку, досвід, набутий під час проходження педагогічних практик, розробіть психолого-педагогічні картки на головних учасників подій (Андрія та Олену). Не забувайте при цьому, що Ви виконуєте роль шкільного психолога.

2. Складіть план бесіди з батьками дітей.

3. Як психолог, запропонуйте конкретні методики вивчення особистості та колективу в даній ситуації.

4. Підготуйте для участі у грі “шкільного психолога” та бригадира.

Для студентів, що готуються за спеціальністю у майбутньому стати психологами, завдання можна ускладнити не лише пунктом 3, а й додатковими видами робіт.

Завдання для бригади №4.

1. Ви директор школи. Опишіть Ваші дії по відношенню до класного керівника, психолога школи, мами Андрія, яка є вчителькою вашого колективу.

2. Підготуйте план проведення педагогічної ради гімназії з цього питання.

3. Разом з учителями-предметниками класу розробіть методичні рекомендації щодо впливу на вчителів класу.

4. Підготуйте “директора гімназії” та бригадира до участі у грі.

Інструкція бригадирам

1. Отримайте від ігротехніка пакет ігрових документів.
2. Ознайомтесь із змістом ігрових документів (характеристик, виписок із щоденника спостережень).
3. Розподіліть обов'язки між членами бригад з розробки методичних рекомендацій щодо впливу на учнів:
 - для батьків;
 - для вчителів класу;
 - для шкільного психолога;
 - для колективу класу.
4. Організуйте роботу своєї бригади з розробки пропозицій щодо педагогічного впливу та їх обґрунтування. У разі виникнення ускладнень звертайтеся за консультативною допомогою до “Банку знань” (додаток 15).
5. Організуйте заповнення зведеної таблиці кожним членом бригади (додаток 12).
6. Обґрунтуйте у своєму виступі рекомендовані засоби впливу на Волощука Андрія, Шмальову Олену, дітей класу.
7. Організуйте роботу своєї бригади під час консиліуму. Уважно слідкуйте за змістом рекомендацій інших бригад, вносьте свої пропозиції та доповнення.

Інструкція учасникам гри

1. Ознайомтеся з вихідними даними.
2. Визначте позитивні та негативні риси головних учасників конфлікту.
3. Заповніть таблицю визначення рівнів складності виховання (додаток 13), здайте її бригадиру.

4. Заповніть зведену таблицю методичних рекомендацій (додаток 12) з виховання Волощука Андрія та Шмальової Олени:

- для батьків;
- для вчителів класу;
- для шкільного психолога;
- для колективу класу.

Здайте її своєму бригадиру.

5. Будьте уважні під час виступу представників бригад із захисту своїх розробок методичних рекомендацій. Вносьте свої пропозиції та поправки.

Додаток 6

Інструкція арбітрам

1. Отримайте від ігротехніка пакет ігрових документів, вивчіть систему стимулювання (додаток 8).

2. Уважно слухайте відповіді кожної бригади на питання для актуалізації знань студентів, оцінюйте їх.

3. Занесіть оцінки у протокол 1 (додаток 9). Обов'язково оцінюйте додаткові відповіді.

4. Досконало вивчіть матеріали, що характеризують учасників подій.

5. Ознайомтеся з еталонною таблицею визначення рівнів складності виховання (додаток 13).

6. Перевірте та оцініть правильність заповнення бригадами таблиці та занесіть оцінку в протокол № 2 (додаток 9.1).

7. Оцініть розробку методичних рекомендацій і заповнення таблиці бригадами (додаток 12).

7. Занесіть оцінку у протокол №3 (додаток 10).

8. Заповніть протокол №4 (додаток 11).

9. Оцініть роботу бригад під час захисту методичних рекомендацій. Вносьте додаткові бали за доповнення, аргументацію та обґрунтування розробок бригадами.

10. Сумуйте кількість балів кожної бригади за всіма видами ігрових завдань (протокол №4, додаток 11).

11. Дайте оцінку діяльності бригад-розробників та бригадирів.

12. Оголошіть кінцевий результат та бригаду-переможця.

Додаток 6.1

Інструкція журналістам (незалежним експертам)

1. У ролі незалежних експертів можуть виступати досвідчені фахівці: вчителі шкіл, викладачі кафедр загальної педагогіки та психології, а також педагогічної майстерності та практичної психології.

2. Журналісти отримують такі ж завдання, як і арбітри.

3. Їх група працює паралельно з арбітражною. По закінченні гри оголошує результати.

Участь у грі незалежних експертів дає змогу спонукати арбітражну комісію працювати максимально уважно та чесно.

Додаток 7

Інструкція викладачу (ігротехніку)

1. Поясніть мету, завдання гри та її умови учасникам гри. Сформууйте бригади та розподіліть між ними завдання.

2. Організуйте попередню підготовку до гри.

3. Перевірте актуалізацію знань гравців.

4. Сформууйте арбітраж. Надайте допомогу арбітрам у засвоєнні ними своїх функцій. Своєчасно коригуйте гру при відхиленні від запланованої навчальної мети.

5. Проведіть ретельний аналіз гри, включаючи дії всіх її учасників, зробіть загальні висновки. Підведіть підсумок навчально-пізнавальної та ігрової діяльності.

Бальна система оцінювання діяльності учасників

Етапи	Оцінні показники	Критерії оцінки	Кількість балів
1.	Усні відповіді на питання	1. Відповідь правильна, повна, обґрунтована. 2. Доповнення до відповіді свого бригадира. 3. Грамотне доповнення відповіді бригади суперника.	+ 10 +1 +3
2.	Результати заповнення таблиць	1. Правильна відповідь при характеристиці рівня сформованості установок та методичних рекомендацій. 2. Несвоєчасне заповнення та здача таблиць. 3. Звертання за допомогою в “в банк знань”.	+1 -3 -5
3.	Захист розроблених методичних рекомендацій та пропозицій	1. Правильність прийняття рішень. 2. Актуальність, уміння дискутувати. 3. Порушення ігрового режиму.	+5 +5 -5

Примітка: за помилки на першому етапі бригада штрафується ненарахуванням балів.

Протокол №1

Підготовка до гри

№ бригади	Оцінка відповіді	Бали за доповнення	Сума балів

Протокол № 2

Рівні складності виховання

№ бригади	Оцінка за заповнення таблиці	Бали за доповнення	Сума балів

Протокол № 3

Оцінки підсумків захисту розробок методичних рекомендацій

Бригада	Розробка методичних рекомендацій	Запропоновано	Прийнято	Оцінка	Сума балів
1	Батькам				
	Учителям класу				
	Класному колективу				
	Шкільному психологу				
2	Батькам				
	Учителям класу				
	Класному колективу				
	Шкільному психологу				
3	Батькам				
	Учителям класу				
	Класному колективу				
	Шкільному психологу				
4	Батькам				
	Учителям класу				
	Класному колективу				
	Шкільному психологу				

Стягнення в 10 балів накладається у випадку користування гравцями “банком знань” для складання методичних рекомендацій.

Протокол № 4
Підсумкова відомість

Брига да	Оцінка за протоколами			Захист методичних рекомендацій			Оцінка пед. консиліуму	Загальна сума балів
	№ 1	№ 2	№ 3	Оцінка за виступ	Бали за доповнення	Стягнен ня		
1								
2								
3								
4								

Узагальнена таблиця

Методичні рекомендації з виховання учнів

Батькам	
Учителям класу	
Класному колективу	
Шкільному психологу	

Рівні складності виховання

Критерії	Характер прояву	Рівні прояву		
		Високий +	Середній + -	Низький -
1. Інтелектуальний	1. Відсутність допитливості 2. Нерозвинене мислення. 3. Інтелектуальний недорозвиток.			
2. Моральний	1. Брехливість. 2. Лінивість. 3. Несправедливість. 4. Лицемірність. 5. Жадність. 6. Нескромність.			
3. Поведінковий	1. Невихованість. 2. Грубість. 3. Недисциплінованість			
4. Вольовий	1. Невпевненість. 2. Безініціативність. 3. Неорганізованість. 4. Несамостійність. 5. Упертість. 6. Негативізм. 7. Боягузливість.			
5. Емоційний	1. Неврівноваженість. 2. Пригніченість. 3. Кволість. 4. Дратівливість. 5. Тривожність. 6. Підвищена рухливість. 7. Неадекватна реакція. 8. Агресивність.			
6. Динамічний	1. Стомлюваність. 2. Мала рухливість. 3. Пасивність.			
7. Діяльнісний	1. Недобросовісність. 2. Відсутність інтересу до навчання, праці, творчості. 3. Проблеми з навчанням, працею, творчістю.			
8. Емоційне забарвлення	1. Озлобленість. 2. Черствість.			

відносин	3. Жорстокість. 4. Злопам'ятність. 5. Замкнутість. 6. Індивідуалізм. 7. Підозрілість. 8. Образливість. 9. Загострене самолюбство. 10. Завищена самооцінка. 11. Занижена самооцінка.			
9. Статус у колективі	1. Прийнятий колективом. 2. Відхилений більшістю. 3. Знаходиться в ізоляції. 4. Лідер.			
10. Прояви девіантної поведінки	1. Куріння. 2. Наркотики. 3. Крадіжки. 4. Дромоманія. 5. Підлабузництво.			

Додаток 14

БАНК ЗНАНЬ

Орієнтовний перелік відхилень у поведінці школярів, що пов'язані з порушенням нейропсихологічного статусу

№ п/п	Види відхилень	Характерні ознаки
1.	Астенічний синдром	Підвищена втомлюваність, сонливість; негативна реакція на яскраве світло, гучні звуки; негативізм, пригнічений настрій, плаксивість до істерики.
2.	Емоційно-вольові порушення	Немотивована тривога, помисливість, очікування невдач, побоювання темноти, незнайомих людей, тварин. Невпевненість у собі, відчуття неповноцінності.
3.	Істеричний невроз	Нервова блювота, скарги на перебої роботи серця, важке дихання, кашель (без застуди), подразнення шкіри. Висмикування волосся, згризання нігтів.
4.	Неврастенія	Порушення сну, знижений апетит, підвищена збудливість, знижена працездатність, часта зміна настрою, схильність до руйнівних дій. Підвищена агресивність по відношенню до батьків, учителів,

		однолітків. Скарги на болі голови та рук. Імітація скарг дорослих.
5.	Депресія	Скарги на нудьгу, немотивований сум, в'ялість та скутість, інертність рухів, уповільнена мова. Плаксивість, підвищена ранимість. Слабке переключення уваги. Відмова від участі у громадських справах.
6.	Реактивний стан	Зв'язок з певними психотравмуючими обставинами, неадекватність поведінки в конкретній ситуації, неадекватність реакції на слова, звертання навколишніх. Зосередженість на ситуації, що травмує, прагнення уникати розмов про неї; навпаки, постійне згадування даної ситуації.
7.	Синдром нездоланного потягу	Клептоманія: схильність до крадіжок непотрібних предметів, які з часом або повертаються господарю, або викидаються. Дромоманія: тікання з дому, тяга до бродяжництва. Схильність до руйнівних дій, спрямованих на безцільне знищення навколишніх предметів (у тому числі й потрібних). Садизм: схильність до катування, що іноді призводить до вбивства тварин (однолітків).
8.	Реакція відмови	Відмова від контактів, ігор, їжі. Пов'язаний з відривом від звичного спілкування в колективі або групі.
9.	Реакція опозиції	Результат висування надмірних вимог, втрати звичної уваги батьків, вчителів. Дитина намагається привернути до себе увагу, скидається хворою. Можливі пропуски занять, вживання напоказ алкоголю, демонстративні спроби самогубства.
10.	Реакція імітації	Прагнення наслідувати у всьому певну людину чи образ. У підлітків приклад для наслідування диктується групою однолітків (компанією). Об'єктом може стати "антисоціальний" герой.
11.	Реакція гіперкомпенсації	Підліток прагне досягти високих результатів саме у тій галузі, в якій найслабший (наприклад: заїка захоплюється художнім читанням, слабкий - важкою атлетикою і т. д.). Небезпечно, коли підліткова нерішучість підштовхує до безрозсудно-сміливих дій, які зовнішньо можуть сприйматися як порушення поведінки (хуліганська поведінка, стрибання з великої висоти та ін.).
12.	Паталогічна реакція захоплення	Інформаційно - комунікативні (жага отримання легкої, без інтелектуального напруження інформації,

	- хобі-реакція	необхідність у поверхових контактах, розмови про пусте) Жага до накопичення, до азартних ігор. Виникає на основі колекціонування, при участі дитини в азартних іграх. З'являється при слабкому контролі з боку родини та школи.
13.	Паталогічні реакції, що формують сексуальні схильності	Мастурбація, підвищений інтерес до інтимного життя дорослих; ранні статеві стосунки, спроби до насильства, гомосексуалізм, інтерес до порнографії, до фільмів з еротичними сценами. Переживання з приводу своєї сексуальної “неповноцінності”.
14.	Тікання з дому, бродяжництво	Утеча як наслідок реакції емансипації. Прагнення позбутися впливу дорослих, чіткої регламентації життя. Форма протесту проти складної сімейної обстановки. Ситуативно зумовлені або як результат опозиції результат жорстокого ставлення, сурових покарань. Відмінна ознака: втікають недалеко, сподіваються на швидке повернення додому. Дромоманичні втечі. Немотивована тяга до подорожі. Не можуть пояснити причину вчинку, соромляться. Але знову повторюють втечу.
15.	Суїцидальна поведінка (схильність до самогубства)	Включає в себе всі форми прояву суїцидальної активності: думки, наміри, висловлювання, погрози. (Слід мати на увазі те, що лише у 10 % випадків мова йде про істинний намір самогубства. В інших випадках - це "крик про допомогу". Форми прояву: 1. Демонстративна поведінка. Розігрування сцен з метою привернути увагу, розжалобити, виразити протест, уникнути покарання. 2. Афективна суїцидальна поведінка. Проявляється у стані емоційного напруження. Наміри можуть бути як істинними, так і хибними. Цьому стану передують конфлікти. Спроби властиві людям з різними психоневрологічними відхиленнями. 3. Істинно суїцидальна поведінка. Характеризується наміром самогубства. Спровокувати таку поведінку можуть конфлікти з учителями, батьками, колективом і т.ін. Серйозну роль також відіграє родинна “дезорганізація” [7], наприклад: постійні конфлікти між батьками у присутності дітей, неповні сім'ї тощо. Важливу роль відіграють випадки різноманітного приниження особистості, драматичні ситуації розриву стосунків з близькими людьми.

**Приблизні рекомендації для подолання педагогічної занедбаності
учнів підліткового віку**

Елементи педагогічної занедбаності	Умови перевиховання
Егоїстична або асоціальна спрямованість	Використання виховних можливостей суспільства, соціальна спрямованість учнівського колективу.
Самовиправдання мотивів неправильної поведінки	Використання виховних можливостей суспільства, соціальна спрямованість учнівського колективу.
Спотворення потреби та негативні способи їх задоволення	Здоровий спосіб життя колективу; різноманітня діяльності, в якій задовольняються соціально - ціннісні потреби
Негативний досвід поведінки	Участь в житті колективу, позитивне самоствердження
Негативні звички, вади та недоліки	Нейтралізація або зниження причин, які зумовлюють цю проблему.
Занижена самооцінка	Попередження відставання у навчанні, включення підлітка у систему відносин відповідальної залежності.
Недисциплінованість	Самовиховання, виконання доручень, відповідальність за певний обсяг заходів.
Брехливість	Підготовка доповіді "Правда у вічі" і т. ін.
Грубість	Уроки ввічливості та культури поведінки. Бесіди про етику взаємовідносин між юнаками та дівчатами. Виховання культури самовладання, витримки, волі, вміння правильно себе вести в конфліктних ситуаціях
Легковажність	Суспільні доручення, самозвіти про їх виконання. Складення планів роботи над собою, самоконтроль за їх виконанням.

**Приблизний варіант
методичних рекомендацій із виховання підлітків**

Класному керівникові

1. Встановити контроль на заняттях та поза ними.
2. Налагодити контакт із батьками, виробити єдині вимоги до поведінки дітей.
3. Налагодити та підтримувати постійний контакт із шкільним психологом.
4. Звертати увагу на позитивні прояви дітей у присутності класу, на недоліки вказувати лише під час індивідуальних бесід.
5. Надати допомогу в розробці програми самовиховання.
6. Організувати зустріч із працівниками правоохоронних органів.
7. Практикувати на батьківських зборах обмін досвідом із виховання дітей.
8. Внести в календарний план заходи, які сприяли б згуртуванню дітей та батьків класу.
9. Доручити Волощуку Андрію виконання певних обов'язків у класі чи школі (наприклад, призначити відповідальним за організацію та проведення тематичного вечора і т. ін.). При цьому допомагати, а також контролювати процес підготовки та проведення заходу. Це допоможе певним чином виховати у юнака почуття відповідальності.

Батькам Волощука Андрія

1. Звернути увагу на необхідність нормалізації відносин у сім'ї.
2. Звернутися за допомогою до психоневропатолога..
3. Залучати до домашньої праці, яка вимагає спільних зусиль.
4. Проявляти поважне ставлення до сина у поєднанні з вимогливістю.
5. Контролювати дозвілля сина, запрошувати додому його друзів та однокласників.

6. Доручити хлопцю виконання певних домашніх обов'язків. При цьому він повинен розуміти, що крім нього роботу ніхто не виконає, що тільки на ньому лежить ця відповідальність.
7. Брати участь у всіх класних та шкільних заходах, які вимагають присутності батьків.
8. Регулярно відвідувати батьківські збори.
9. Більше вільного часу проводити з сином. Цікавитися його захопленнями.

Батькам Шмальової Олени

1. Перевести дівчину до іншої школи для подальшого навчання.
2. Звернутися до психоневропатолога.
3. Налагодити контакт із класним керівником та психологом школи. Слідкувати за встановленням Оленою контактів з однолітками.
4. Більше часу проводити у родинному колі. Влаштовувати спільні походи, екскурсії тощо. Дівчинка має відчувати підтримку та небайдужість до неї з Вашого боку.
5. Запрошуйте додому її приятелів та товаришів. Спостерігайте за їх спілкуванням. Це допоможе Вам зрозуміти основні проблеми, що виникають у Вашої доньки у процесі взаємодії з людьми. Пам'ятайте! Маючи таку інформацію Ви зможете дати Оленці поради з приводу її основних помилок у процесі спілкуванні з навколишніми.

Додаток 17

Питання для актуалізації знань студентів

1. Поняття та сутність складності виховання з погляду психології та педагогіки.
2. Шляхи нормалізації становища “важких” підлітків в колективі.
3. Загальна характеристика “важких” підлітків.
4. Методи виховання, перевиховання та їх характеристика.

РІВНІ СКЛАДНОВИХОВУВАНОСТІ

I рівень

Характеризується порушенням стосунків підлітка у колективі. Підліток не поділяє захоплень та інтересів колективу, відхиляється від участі у колективних справах. Знижується успішність у навчанні. З'являються ситуативні порушення поведінки. Конфлікти з близьким оточенням може бути зумовлений претензіями підлітка на певне місце у колективі або претензіями колективу до нього. Це може бути зумовлено відмовою підлітка брати участь у колективних справах, порушенням дисципліни, що проявляється у прогулах шкільних занять, курінні, грубості.

Педагоги не завжди можуть розпізнати складності у вихованні на цьому етапі, вважаючи підлітка “некомунікабельним”, замкнутим, приписуючи це особливостям його характеру. При цьому не особливо поспішають з'ясувати становище підлітка в колективі. Про складності, переживання, стосунки цих дітей вчителі обізнані менш за все.

II рівень

Характеризується конфліктністю підлітка щодо колективу, його виходом із класного колективу з наданням переваги вуличним групам ровесників. Часто з'являється друг, старший за віком, з асоціальними формами поведінки. Виявлена реакція емансипації, вона проявляється в активному опорі, прагненні звільнитися з-під опіку старших. Можлива участь у неформальній групі ровесників. Учні часто пропускають заняття в школі. Серйозно відстають у навчанні. Не бажають продовжувати навчання. Пробують вживати спиртні напої. Спостерігається бажання пожити самотійним, вільним життям.

Нерідко трапляється, що такий прояв особистості підлітка буває раптовим для педагогічного колективу, а процес перевиховання — ускладненим і не завжди посилюваним. Це відбувається в результаті недостатньої уваги педагогів до процесу

розвитку та формування дитини, коли залишається непоміченим перший етап складності виховання. Для колективу класу таке явище не є несподіваним, тому що "чужою" у колективі ця дитина стала набагато раніше.

III рівень

Характеризується тим, що до перерахованого вище додається у ряді випадків немотивована агресія, конфліктність. З'являється схильність до постійного порушення дисципліни. Це поступово приводить підлітка до соціальної дезадаптації. Для підлітка головним стають: схильність до азартних захоплень, сексуальна розкутість, схильність до вживання алкоголю та наркотиків, небажання вчитися та працювати, відсутність планів на майбутнє.

Цей рівень характеризується протистоянням колективу та підлітка, коли зміна його стосунків заходить так далеко, що колективне життя його не тільки не приваблює, але й відштовхує. Сфери стосунків, ціннісні орієнтації стають діаметрально протилежними.

Суть проблеми полягає у деформації духовного світу дитини, зміни її поглядів, установок, ціннісних орієнтацій. Формою прояву цього є порушення поведінки підлітка.

**РОЗДІЛ 3. КОМПЛЕКТ ДІЛОВИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ІГОР
ЗА РОЗДІЛАМИ КУРСУ ПЕДАГОГІКИ**

Розділ “Педагогіки”	Назва гри	Мета
1	2	3
Теорія навчання	Педагогічний аналіз занять	Визначення сучасних технологій навчання та формування інтегрованого аналізу занять [9].
	Яким має бути урок у сучасній школі?	Оволодіння майбутніми вчителями активними формами навчання учнів, озброєння їх уміннями й навичками аналізу ефективності уроків [13].
	Урок майбутнього	Розвиток прагнення до пошуку нових способів педагогічної роботи. Закріплення уявлень про види уроків та їх етапи [11].
	Форми й методи активного навчання.	Надання майбутнім учителям допомоги в оволодінні методами активного навчання [13].
	Зірваний урок	Вдосконалення вміння учителів аналізувати власні дії та їх наслідки, формування здатності приймати правильні рішення у складних психолого- педагогічних ситуаціях [13].
	Випадок чи інцидент?	Вдосконалення у студентів і керівників шкіл навичок раціонального збору й аналізу інформації, виявлення причин конфлікту й прийняття та обґрунтування оптимальних рішень [13].
	Розвиток пізнавальної активності учнів	Оволодіння студентами активними методами навчання й розвитку пізнавальної активності учнів [13].

	Заохочувальна роль оцінки	Вироблення у майбутніх вчителів практичних умінь і навичок керуватися попередніми вимогами під час перевірки й оцінювання знань учнів [13].
	Інтригуючі п'ятихвилинки	Вироблення у майбутніх учителів умінь нетрадиційно, захоплююче розпочинати кожний урок [13].
	Робота над помилками	Вироблення вмінь і навичок класифікації помилок у письмових роботах учнів та організація роботи щодо їх попередження [13].
Теорія виховання	Педагогічний консиліум	Вироблення у студентів практичних навичок роботи з педагогічно занедбанними дітьми. Формування умінь наукового аналізу конкретних ситуацій та прийняття рішень.
	Іспит на мужність	Вироблення у майбутніх учителів умінь здійснювати виховання учнів на уроках [13].
	Мистецтво ведення бесіди	Вироблення у майбутніх учителів і вихователів умінь орієнтуватися у інформаційному матеріалі, забезпечувати ідейність та науковість бесіди, її переконливості; навчання майстерності спілкування з учнями [13].
	Моральне виховання учнів	Розвиток у майбутніх учителів умінь та навичок здійснювати моральне виховання учнів, аналізувати й оцінювати його наслідки, розв'язувати складні психолого-педагогічні ситуації [13].

	Виховання бережливості	Вдосконалення вмінь та навичок майбутніх учителів у прийнятті вмотивованих рішень, складання та здійснення планів з трудового виховання учнів [13].
	Виховання бережливості	Вдосконалення вмінь та навичок майбутніх учителів у прийнятті вмотивованих рішень, складання та здійснення планів з трудового виховання учнів [13].
	Чи правильно вчив вихователь?	Формування у майбутніх учителів і вихователів умінь та навичок приймати обґрунтовані рішення, забезпечити належний соціально-психологічний клімат у колективі вихованців [13].
	Якими вони стануть?	Вдосконалення в майбутніх учителів умінь і навичок роботи з учнями, педагогічно занедбаними, і тими, що мають негативні прояви в поведінці [13].
	Професійна підготовка і національне виховання студентської молоді	Формування у студентів умінь і навичок національного виховання школярів, аналізу й оцінювання його ефективності [13].
	Спілкування	Формування уявлень про майстерність педагогічного професійного спілкування педагога. Набуття майбутніми вчителями вмінь уникати конфліктів у процесі співробітництва з колегами та роботи з учнями [11].
	Конфлікт	Набуття майбутніми вчителями вмінь уникати конфліктів з учнями [13].

Школознавство	Маркетингова діяльність директора школи	проектування моделі системи роботи школи з урахуванням необхідності переведення її в режим розвитку [10].
	До школи більше не піду...	Розвиток у майбутніх учителів і керівників шкіл умінь і навичок застосовувати у своїй практичній діяльності “педагогіку співробітництва” [13].
	Педагогічна майстерність учителя	Оволодіння майбутніми вчителями основами педагогічної майстерності [13].
	Педагогічна рада	Розвиток у майбутніх учителів і керівників шкіл умінь і навичок застосовувати у своїй практичній діяльності “педагогіку співробітництва”[3].
	Школу очолив новий директор	Показ на конкретних прикладах основних положень методики підготовки педагогів до діяльності в ролі керівника школи [13].
Педагогічна практика студентів у школах	Портрет ідеального вчителя	Розвиток самоаналізу та взаємооцінювання щодо професійних якостей майбутнього вчителя [11].
	Прес-конференція (правова гра)	З’ясування думок учнів щодо проблеми прав людини.
	Зустріч на вищому рівні	Навчити учнів використовувати знання, набуті у процесі вивчення курсу “Права людини” [13].
	Прийняття на роботу	Набуття молоддю практичних знань щодо майбутнього працевлаштування [13].
	Демократія. Вибори. Референдум	Надання молоді знань виборчого права України та формування вмінь реалізовувати свої політичні права [13].

Використана література

1. Бельчиков Я.М., Бирштейн М.М. Деловые игры. – Рига: Авотс, 1989. – 304 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. – М.: Высшая школа, 1991. – 207 с.
3. Голуб Т.К. Впровадження інновацій (матеріали до педагогічної ради) // Управління школою. – 2004. - №19-21. – С.28-31.
4. Ділова гра А.С.Макаренко вчора і сьогодні: Методичні рекомендації. – Дніпропетровськ: ДООУВ, 1988. – 24 с.
5. Державна національна програма “Освіта: Україна ХХІ століття”. – К.: Райдуга, 1994. – 62 с.
6. Закон України “Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР “Про освіту”. – К.: Генеза, 1996. – 36 с.
7. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков. - Ленинград: Медицина, 1977. – 153 с.
8. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів // Управління школою. – 2004. - № 31. – С. 22-28.
9. Полак Л.Б. Ділова гра як спосіб організації пізнавальної діяльності // Післядипломна освіта в Україні. – 2001. - №1. – С. 69-72.
10. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика. Монографія. – Луганськ: Знання, 2005. – 384 с.
11. Трайнев В.А. Учебные деловые игры в педагогике, экономике, менеджменте, управлении, маркетинге, социологии, психологии: Учбн. пособие для студентов вузов. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 2005. – 303 с.
12. Хлебнікова Т.М. Ділова гра як метод активного навчання педагога. - Харків: Видавнича група “Основа”, 2003. – 80 с.
13. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.

Рекомендована література для студентів

1. Бородай А.А. Организационно-деятельностная игра “Управленческие аспекты педагогического творчества”: Методическая разработка. - Днепропетровск, 1991. – 18 с.
2. Васьков Ю.В. Педагогічні теорії, технології, досвід (дидактичний аспект). – Х.: Скорпіон, 2000. – 120 с.
3. Воронка М.І. До педагогічної майстерності через навчально-педагогічні ігри // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук. пр. – Київ-Запоріжжя, 1999. - Вип. 13. - С. 130-133.
4. Воронка М.І. Личностные характеристики студентов как условие эффективности деловых игр // Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова . – К.: НПУ, 1999. - Ч.3. - С. 30-37.
5. Воронка М.І. Структурна модель організації проведення ділової гри // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: Педагогічні науки. – Луганськ, 2000. - №1. – С. 46-50.
6. Воронка М.І. Творчий підхід до проведення ділових ігор // Науковий вісник Чернівецького університету: Педагогіка і психологія: зб. наук. праць. – Чернівці: Рута, 2001. – Вип. 127 - С. 30-34.
7. Воронка М.І. Ділова гра як технологія активного навчання // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – Київ-Запоріжжя, 2004 – Вип. 31. – 277-281.
8. Воронка М.І. Організація та принципи проведення ділових педагогічних ігор // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. пр. – Київ-Запоріжжя, 2005 – Вип. 35. – С. 133-138.
9. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
10. Ділова гра “А.С.Макаренко вчора і сьогодні”: Методичні рекомендації. – Дніпропетровськ: ДООУВ, 1988. - 24 с.

11. Деловая игра в обучении руководителей школ педагогическому анализу урока: Методические рекомендации / Сост. С.И.Казаченко, Н.П.Казаченко. – Запорожье: ЗГУ, 1989. – 28 с.
12. Деловая игра в повышении квалификации педагогических кадров: Методические рекомендации / Сост. С.И.Казаченко, Н.П.Казаченко. – Запорожье: ЗГУ, 1989. – 32 с.
13. Деловая игра “Заседание педагогического совета школы”: Методические рекомендации. / Сост. Н.М.Островерхова. – Киев, 1987. – Часть 1. - 40 с.
14. Методические указания по разработке и внедрению в учебный процесс деловых игр / Сост. В.И.Рыбальский, И.П.Сытник.- Киев, 1982. – 24 с.
15. Освітні технології: Навчально-методичний посібник / О.М.Пехота, А.З.Кіктенко, О.М.Любарська та ін.; За заг. ред. О.М.Пехоти. – Київ: А.С.К., 2001. – 256 с.
16. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О.Сисоєва, А.М.Алексюк, П.М.Валовик, О.І.Кульчицька, Л.Є.Січаєва, Я.В.Цехмістер та ін.; За ред. С.О.Сисоєвої. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.
17. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
18. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика. – Луганськ, Знання, 2005. – 384 с.
19. Хлебнікова Т.М. Ділова гра як метод активного навчання педагога. - Харків: Видавнича група “Основа”, 2003. – 80 с.
20. Щербань П.М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 2004. – 207 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Організація та проведення ділових ігор	5
Розділ 2. Ділова педагогічна гра “Педагогічний консиліум”	16
Розділ 3. Комплект ділових педагогічних ігор	39
ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА	43
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ СТУДЕНТІВ	44

Підписано до друку 2.11.2006 р. формат 60x84/16.
Папір SAVE. Гарнітура Таймс 10. Друк різогр. Зам. №2367. Наклад 100 пр.
Надруковано ТОВ “Видавництво Мелітополь”,
72311, Запорізька обл., м. Мелітополь, вул. Вакуленчука, 99.
Тел (0619) 42-80-28.